

Ключевые слова: субъективный метод оценки природных рекреационных ресурсов, готовность платить, эконометрические модели, прогнозирование, региональная политика.

Lutsiv N.G. Applying the subjective method of economic evaluation of natural recreational resources

In this article the feasibility of indirect methods of economic evaluation of natural recreational resources, including the use of the method of subjective assessments is determined. There are considered the processes of construction, statistical analysis, assessment and possible use of econometric models predicted value to determine the value of natural recreational objects (for example, assess the readiness of citizens to pay for the use of quality natural recreational resources of the regional landscape park "Znesinnia", Lviv). The directions of the using of forecasted results of subjective economic evaluation of natural recreational resources by the regional public administration are offered there.

Keywords: subjective method of assessment of natural recreational resources, willingness to pay, econometric models, forecasting, regional policy.

УДК 330.131.7:005

Доц. А.В. Колодійчук, канд. екон. наук –

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ РИЗИКІВ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Через призму понятійно-термінологічної системи "Ризики розвитку національної економіки" показано місце і роль у ній територіальних ризиків, а також визначено теоретико-методологічні засади дослідження останніх. Визначено сутність територіальних ризиків, а саме локального, регіонального, національного та глобального, з погляду різних науковців. Узагальнено і систематизовано підходи різних вчених до тлумачення суті окремих територіальних ризиків розвитку національної економіки. Подано авторське визначення змісту зазначених вище категорій з огляду на потреби вивчення процесів розвитку національного господарства.

Ключові слова: ризик, національна економіка, розвиток, регіональний ризик, локальний ризик, національний ризик, глобальний ризик, глобалізація.

Постановка проблеми. Паралаксове сприйняття ризиків потребує з'ясування змісту категорій локального, регіонального, національного та глобального ризиків. У контексті національної економіки це питання має особливе значення, оскільки прямо впливає на процеси розвитку національної економіки і тому воно має бути в основі державної економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-економічну природу ризиків розвитку національної економіки, їхні регіональні особливості прояву вивчали М. Долішній, В. Коваль, В. Коломийчук, Г. Лаппо, М. Ляшевська, О. Максимюк, І. Прокопа, А. Шевцов, Л. Шепотько та ін. Глобалізаційні процеси, як ризики і як можливості для розвитку національного господарського механізму, розглядали у своїх працях О. Білорус, В. Борисюк, О. Воронова, Г. Дугінець, Г. Колодко, Ю. Макогон та багато ін. Але, незважаючи на різнобічні дослідження у цьому напрямку, все-таки на сьогодні немає цілісної спеціальної теоретико-методологічної бази для дослідження територіальних ризиків розвитку національної економіки. Тому здійснено спробу якоюсь мірою заповнити цю прогалину.

Мета роботи – розвинути теоретичне підґрунтя вивчення територіальних ризиків макроекономічного розвитку, а також визначити їхню роль і місце у розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що теоретичне підґрунтя територіальних ризиків розвитку національної економіки, зокрема в умовах поглиблення глобалізаційних процесів, найкраще вивчати через призму понятійно-термінологічних підсистем [1, 4]. Досліджувана понятійно-термінологічна система "Ризики розвитку національної економіки" складається з чотирьох підсистем: "Розвиток національної економіки", "Територіальні ризики розвитку національної економіки", "Галузеві ризики розвитку національної економіки" та "Управління ризиками розвитку національної економіки" (рис.).

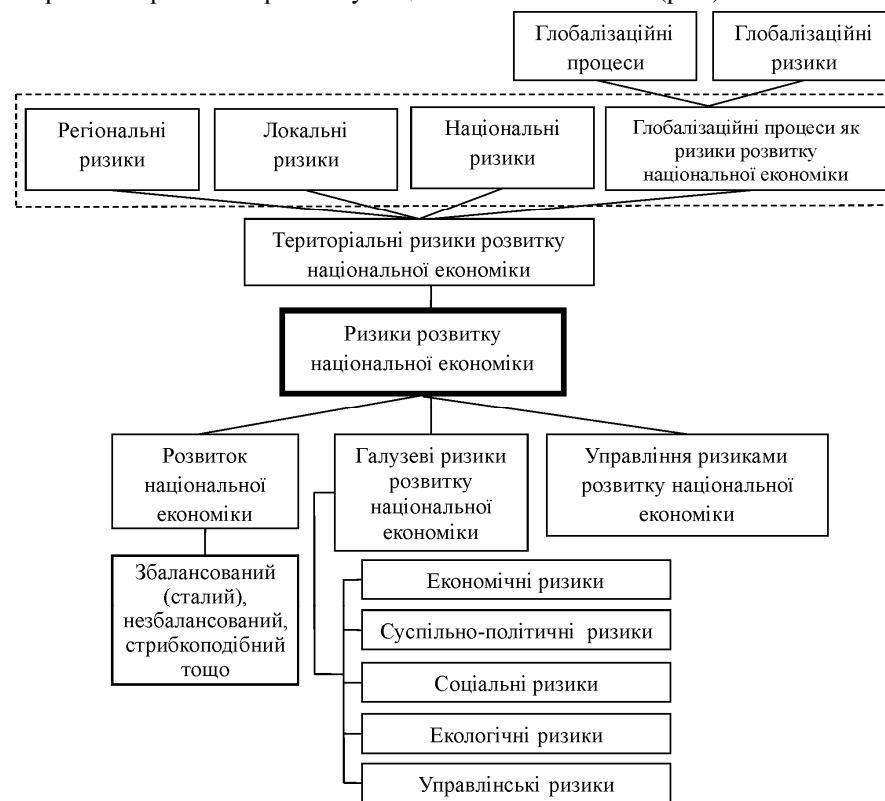

Рис. Склад понятійно-термінологічної системи "Ризики розвитку національної економіки" (авторська розробка)

Підсистема "Розвиток національної економіки" містить поняття розвитку, дослідження його різноманітних видів та власне ризиків розвитку національної економіки. На наш погляд, додаткової уваги потребує удосконалення підходів до розуміння територіальних ризиків розвитку національної економіки. Умовно підходи до трактування понять "локальний ризик", "регіональний

ризик", "національний ризик" та "глобальний ризик" можна поділити на дві великі групи: 1) підходи, які зосереджені на галузевих аспектах, тобто охоплюють ті чи інші галузі національних економіки та сфери економічних відносин; 2) погляди, у яких дещо диференціюється територіальний аспект прояву змісту категорії, тобто локалізація відповідного ризику та територіальне охоплення його значення.

Зміст локального ризику можна розглядати зазвичай з чотирьох позицій:

1) підприємницько-орієнтованого – вся множина можливих ризиків окремого підприємства або його частини; 2) фінансово-орієнтованого – ризик може виступати шансом отримання якоїсь певної вигоди, проте локальний (чистий) ризик такої можливості не передбачає. Наприклад, на автотранспортному підприємстві завжди існує небезпека аварій рухомого складу і цей ризик додаткових, прибуткових варіантів в цьому разі не пропонує.

Іншими словами, локальний ризик – це виключно збитковий ризик, на відміну від спекулятивного, коли є кілька варіантів дій, серед яких є такий, що гарантує успішний результат; 3) соціально-орієнтованого – ризики безробіття, загрози життю і здоров'ю, соціальному розвитку окремо взятої групи людей, колективу працівників підприємства, організації; 4) регіонально-орієнтованого – у багатьох випадках, особливо в рамках дослідження національної економіки, розрізняють ризики розвитку національного господарства як глобальні ризики, а локальні ризики – ризики її адміністративно-територіальних одиниць – регіонів. Звісно, що поняття локального ризику набуло дещо абстрактного характеру. По суті це поняття збірне і включає ризики комерційних банків, ризики торговельних та промислових підприємств, ризики парабанківських установ і т. ін. Отже, в кожному випадку він набуває більш конкретного значення, але для побудови ієрархічної драбини ризиків економічної системи є єдиноможливим.

Узагальнення наявних поглядів на визначення поняття "регіональний ризик" дало змогу виокремити такі підходи: митно-параметричний, діяльнісний, інвестиційно-кредитний, фондовий, виробничий, диспропорційний, фінансовий, полігалузевий і регіонально-середовищний. Можливості і загрози інвестиційного клімату, умов надання кредитів в окремо взятій країні чи регіоні становлять основу інвестиційно-кредитного підходу тлумачення регіональних ризиків. Більш агрегованим є діяльнісний підхід, який не зводить ризики до питань кредитів чи інвестицій, а по суті до будь-якого виду економічної діяльності в межах певного регіону. Прагнення об'єднати ризики умов ведення інвестиційної, банківської, страхової, факторингової, лізингової діяльності у регіоні в єдину сферу спостерігаються у рамках фінансового підходу. Включення поряд з фінансовою діяльністю також реального сектору економіки регіону і врахування усього комплексу ризиків намічається у конгломератному (полігалузевому) підході до тлумачення категорії "регіональний ризик".

Дещо іншим є регіонально-середовищний підхід, де основа – бізнес-середовище, а не окрема галузь чи сукупність галузей. Цей підхід, на нашу думку, є більш системним, порівняно з низкою попередніх галузевих підходів. Генезис поглядів на сутність категорії "національний ризик" дає змогу сформулювати перелік підходів до її означення: підприємницько-середовищний, комплексно-

макроекономічний, інтеграційний, міжнародно-підприємницький, стратегічно-макроекономічний, резидентсько-ідентифікаційний, економіко-політичний. У підприємницько-середовищному трактуванні національний ризик постає як один з основних факторів зовнішнього оточення фірми, який означає негативний вплив загальнонаціональних (економічних, політичних, соціальних) процесів на її функціонування. Комплексно-макроекономічний підхід охоплює як макроекономічні ризики, так і мікроекономічні, тобто не лише ризики державної економічної політики, але й ризики окремих галузевих формувальних підприємств. Такий підхід для вирішення завдання управління ризиками в національній економічній системі є надзвичайно важливим, оскільки містить ризики функціонування не тільки керуючої підсистеми (спеціалізовані міністерства, відомства, агентства), але і ризики діяльності стратегічно важливих підприємств (керована підсистема). Якщо у попередніх двох підходах ризики формувалися "знизу-вверх", то в інтеграційному підході рух відбувається в тому ж напрямку, проте від ризиків національного рівня до ризиків наднаціонального рівня, тобто рівня інтеграційних об'єднань, а національний ризик – це елемент оцінювання ефективності функціонування і стійкості усього інтеграційного утворення. Згідно з міжнародно-підприємницьким підходом національний ризик сприймають як макроризик для фірми, яка веде міжнародну економічну діяльність, у країні перебування. Якщо йдеться про транснаціональну корпорацію, то в ній аналітиками формується цілий портфель національних ризиків, у кожній з країн, в якій розміщені її відділення. За стратегічно-макроекономічним підходом національними вважають лише ті ризики, які мають національне значення, вплив яких істотний у масштабах національного господарства.

Відповідно до резидентсько-ідентифікаційного підходу національні – це ті ризики, які мають виключно національне походження або їх носії є резидентами цієї країни. Якщо у цьому підході за ідентифікаційну основу беруть характер причин виникнення ризиків, то у стратегічно-макроекономічному – їх наслідки. В економіко-політичному підході національні ризики – ризики прийняття законодавчих і нормативно-правових актів, що регламентують сферу соціально-економічних відносин, проведення державної економічної політики, функціонування органів державної влади, що регулюють функціонування національної економіки. Загальнополітичний підхід передбачає, що національні ризики – можливі негативні наслідки діяльності органів державної влади і результати здійснення державної політики, що в підсумку чинить негативний вплив на розвиток національної економіки.

У сучасній економічній теорії є багато різних тлумачень категорії "глобальний ризик". У зв'язку з цим, здійснено спробу узагальнити і систематизувати ці визначення, що лягло в основу таких підходів: геофінансового, геокультурного, геокризисового, геоінформаційного, геотехнологічного, геоекономічного, геополітичного, космополітичного, колективістського та глобально-проблемного. Розглянемо їх детальніше. Масовий характер ризику і відсутність індивідуальних винятків є неодмінними ознаками глобального ризику у рамках колективістського підходу. Дещо розвиває цей підхід інший – глобально-проблемний, відповідно до якого глобальний ризик – це перелік конкретно визначе-

них глобальних проблем, вирішення яких є власне предметом діяльності міжнародних організацій і консолідації зусиль міжнародного співробітництва у заданих напрямках. У геоелементному розумінні глобальний ризик – це визначальні проблеми світового господарства, серед яких фіскальні (боргові) кризи у провідних економіках, різкі падіння цін на нафту та інші енергоносії, нестабільність великих системоформувальних фінансових механізмів, значний рівень структурного безробіття та неповної зайнятості, продовольчі кризи, кризи ліквідності транснаціональних банків і міжнародних ринків капіталу.

Менш агрегованим є геофінансовий підхід, у якому концентрується увага на ризиках функціонування фінансових ринків та інших фінансових складових світової економічної системи. За геоінформаційним підходом глобальні ризики – це загрози, що їх несуть глобальна комп'ютеризація та інформатизація, поширення мережі Інтернет, а в перспективі і роботизація та інші віхові цифрові надбання наукового-технічного прогресу. Поміж тим, крім кіберризиків, чільне місце варто відвести також ризикам впровадження інноваційних технологій (наприклад, у ВПК), масове впровадження яких може призвести до порушення прав і свобод людей, мілітаризації економік і загрози масштабних воєнних конфліктів, навіть втратою людини як біологічної істоти своєї природної ідентичності (якщо згадати бурхливий розвиток генетики в останні десятиріччя), повного контролю держави над особистістю, негативних і часто непоправних наслідків втручання у природне середовище. Будь-які загрози світової культурної спадщині, існування і розвитку різних етносів і культур, що чинить істотний вплив на розвиток всієї людської цивілізації називають глобальними ризиками, а таке трактування містить геокультурний підхід.

Світові фінансові кризи позначилися на розвитку світового господарства і стали відправними точками в ідентифікації глобальних ризиків, а передумови їх виникнення і називають глобальними ризиками у межах геокризисного підходу. Зовнішня політика багатьох країн, передусім тих, які володіють значним політичним та економічним впливом у світі, а також військово-політичних та економічних блоків країн, також породжує серйозні ризики, які чинять вплив на глобальну політичну картину і розстановку політичних сил у світі (геополітичний підхід). Свого часу значної популярності набула ідея космополітизму, яка проповідує мультикультуралізм, посилений діалог з усіма державами, а також глобальних цінностей, тобто тих, що є спільними для всіх країн і народів. Певною мірою такий підхід не може не створювати ризики і на глобальному рівні (космополітичний підхід).

Висновки. Отже, під локальним ризиком розуміємо комплекс усіх можливих ризиків, які призводять до погіршення функціонування локальної економічної системи (тобто домогосподарства, підприємства, комерційного банку, окремих інфраструктурних одиниць, спеціалізованих фондів тощо), зокрема: ризики втрати або неефективного використання підприємницького або банківського капіталу, основних та оборотних фондів підприємства, нематеріальних активів; ризики інвестиційної та інноваційної діяльності, організування виробництва; ризики управління прибутком і витратами на підприємстві, конкурентоспроможності підприємницької продукції та банківського продукту і про-

цесів ціноутворення на них, кадрового складу, загрози банкрутства. На наш погляд, регіональний ризик – множина потенційних ризиків розвитку регіональної соціально-економічної системи, а саме ризики галузевої і територіальної структури регіонального господарського комплексу, виникнення нових і загострення існуючих регіональних демографічних проблем, залучення трудових ресурсів в господарство регіону, реалізації природно-ресурсного потенціалу регіону, проведення державної регіональної політики, міжрегіонального та міжнародного співробітництва регіону, а також адміністративно-територіального поділу регіону та його економічного районування.

На нашу думку, національний (або макроризик) – це імовірність галузевої і територіальної деформації структури національної економіки під впливом комплексу негативних факторів розвитку національного господарства, серед яких проблеми розвитку і використання природно-ресурсного, людського, інвестиційно-інноваційного потенціалу розвитку національної економіки, ризики державного грошово-кредитного та бюджетно-податкового регулювання й інших напрямків державної економічної політики, а також загрози економічній безпеці країні. Водночас глобальні ризики трактуємо як сукупність можливих втрат у системі світового господарства. Вони проявляються у сферах міжнародної торгівлі, міжнародного руху капіталу, міжнародної міграції трудових ресурсів, міжнародних інтеграційних процесів і призводять до виникнення глобальних зрушень і диспропорцій у світовій економіці.

Література

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М. : Изд-во "Мысль", 1983. – 350 с.
2. Колодко Г. Глобализация и сближение уровней экономического развития / Г. Колодко // Вопросы экономики : теорет. и научно-практ. журнал. – 2000. – № 10. – С. 87-99.
3. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : Изд-во "Инфра-М", 1999. – 479 с.
4. Шевчук Я.В. Механізми санації депресивних ТСС в контексті формування регіональної політики / Я.В. Шевчук. – Львів, 2004. – 63 с.

Колодийчук А.В. Теоретические основы исследования территориальных рисков развития национальной экономики

Сквозь призму понятийно-терминологической системы "Риски развития национальной экономики" показаны место и роль в ней территориальных рисков, а также определены теоретико-методологические основы исследования последних. Определена сущность территориальных рисков, а именно локального, регионального, национального и глобального, с точки зрения различных ученых. Обобщены и систематизированы подходы различных ученых к толкованию сущности отдельных территориальных рисков развития национальной экономики. Представлено авторское определение содержания вышеуказанных категорий с учетом потребности изучения процессов развития национальной хозяйства.

Ключевые слова: риск, национальная экономика, развитие, региональный риск, локальный риск, национальный риск, глобальный риск, глобализация.

Kolodiychuk A.V. The theoretical Basis for the Study of Territorial Risks of National Economy Development

The place and the role of territorial risks is shown through the prism of concepts and terminology system "Risks of the national economy development". The theoretical and methodological basis for their studies is proposed. The essence of territorial risks, such as local,

regional, national and global, from the perspective of different scientists is defined. Some approaches of various scientists to the interpretation of the essence of separate territorial risks in development of the national economy are generalized and systematized. The author's definition of the essence of aforementioned categories considering the needs of the study of processes of the national economy is submitted.

Keywords: risk, national economy, development, regional risk, local risk, national risk, global risk, globalization.

УДК 336.226.46(477)

Доц. Н.М. Матвійчук, канд. екон. наук –
Східноєвропейський НУ ім. Лесі Українки

ФІНАНСОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні фінансові інструменти стимулювання енергозбереження в Україні. Проаналізовано стимули до енергозбереження у сфері альтернативної енергетики. Досліджено податкові та митні пільги для підприємств, які виготовляють та використовують енергозберігаюче обладнання. Висвітлено фінансові стимули в житловому секторі, зокрема: цінні інструменти, безкоштовне встановлення лічильників газу, компенсація державою частини кредитів на утеплення будинків та придбання негазових котлів. Визначено основні проблеми використання фінансових стимулів енергозбереження та запропоновано напрями їх вдосконалення для підприємств та населення.

Ключові слова: енергозбереження, фінансове стимулювання енергозбереження, альтернативна енергетика, податкові стимули, кредитні інструменти стимулювання енергозбереження, "зелений" тариф, енергозберігаюче обладнання.

Постановка проблеми. Проблема енергозбереження в Україні є досить актуальною на сьогодні, оскільки недостатня забезпеченість власними енергоресурсами та неефективне їх використання зумовлюють зниження рівня національної економічної безпеки країни, підвищують її енергетичну залежність від інших країн. Україна водночас є енергодефіцитною та енергоємною державою і власними джерелами задовольняє свої потреби в паливно-енергетичних ресурсах менш ніж на 50 %.

Частка відновлювальних джерел енергії у структурі постачання енергії у 2013 р. становила 8,1 % [1], тоді як аналогічний показник у Швеції становив 37,2 %, Латвії – 36,4 %, Австрії – 30,1 %, Фінляндії – 29,2 %, Данії – 23,3 % [2]. Тому в сучасних умовах нестачі енергетичних ресурсів постає питання пошуку оптимальних інструментів стимулювання енергозбереження на державному рівні та зміна структури використання ресурсів з акцентом на ресурси відновлювані й невичерпні.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми енергозбереження та енергоефективності досліджували такі науковці: С. Бевз, С. Денисюк, Г. Дзяна, В. Жовтянський, М. Ковалко, В. Микитенко, А. Праховник, І. Розпутенко, О. Суходоля, А. Шидловський та ін. Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень з цих питань, варто зазначити, що фінансові стимули енергозбереження в Україні було впроваджено в дію лише починаючи з 2008-2009 рр., багато з них (насамперед це стосується податкових пільг) було відмінено наприкінці 2014 р. Тому проблеми фінансового стимулювання енергозбереження в Україні потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження – визначити особливості застосування фінансових стимулів енергозбереження для вітчизняних підприємства та населення.

Виклад основного матеріалу. Згідно із ст. 11, 16 Закону України "Про енергозбереження" стимулювання енергозбереження в Україні здійснюють шляхом:

- надання податкових пільг підприємствам – виробникам енергозберігаючого обладнання, техніки і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, виробникам обладнання для використання нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії і альтернативних видів палива;
- надання податкових пільг підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, альтернативних видах палива;
- пріоритетного кредитування заходів щодо забезпечення раціонального використання та економії паливно-енергетичних ресурсів;
- встановлення підвищених норм амортизації енергозберігаючих основних фондів;
- цільових державних та інших субсидій і безповоротного асигнування на виконання пошукових науково-дослідних робіт у сфері енергозберігаючих технологій і нетрадиційних видів енергії, на виробництво та освоєння нових видів енергозберігаючої техніки та технології;
- надання юридичним і фізичним особам субсидій, дотацій, податкових, кредитних та інших пільг для стимулювання використання енергозберігаючих технологій, обладнання і матеріалів [3].

Усі фінансові стимули загалом охоплюють два напрямки – економне використання традиційних енергетичних ресурсів і розвиток альтернативної енергетики. Основними інструментами стимулювання розвитку відновлюваної енергетики в Україні є: встановлення "зеленого" тарифу на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел, та надання митних і податкових пільг.

Донедавна від оподаткування ввізним митом і ПДВ звільнялися: 1) устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаюче обладнання і матеріали, обладнання та матеріали для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії за умови, що ці товари застосовувалися платником податків для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не вироблялися в Україні; 2) технічні та транспортні засоби, що працюють на біопаливі, якщо такі товари не вироблялися в Україні.

Однак наприкінці 2014 р. Кабінет Міністрів скасував постанову від 14.05.2008 р., яка затверджувала первинний список енергозберігаючих матеріалів та обладнання, звільнених від сплати ввізного мита та ПДВ, і низку документів, які вносили відповідні доповнення та зміни до існуючого переліку. Хоча це рішення Кабінету Міністрів матиме антистимулятивний вплив на імпортерів енергозберігаючого обладнання, варто зазначити, що можливістю пільгового ввезення такого устаткування та обладнання скористалися кілька українських підприємств, а саме підприємства альтернативної енергетики, для яких застосовується спеціальний "зелений" тариф.

"Зелений" тариф – гарантована закупівля електроенергії, виробленої з альтернативних джерел (насамперед сонячна та вітрова енергія) за підвищеною